

DISKUSE

K některým otázkám dějin socialistického státu a práva

Karel Malý, st.

Blížící se padesáté výročí Říjnové socialistické revoluce připomíná společenským vědám jejich velký dluh. Jde o závazek komplexního vědeckého zpracování socialistické historie, dějin praktické realizace socialismu. Na seriózní vědecké zhodnocení padesátileté cesty společnosti nového typu, jejích zkušeností, vymožeností i hledání a omylů čeká dnes s napětím a zájmem celý svět.

Ke svému podílu na tomto úkolu se nutně musí přihlásit i právní historie, dějiny socialistického státu a práva. Je pravděpodobné, že se při tom nebude jednat o podíl rozhodující. Vždyť své musí nepochybně říci též tak významné společenské vědy jako jsou dějiny národního hospodářství a ekonomických teorií, dějiny filosofie, dějiny politických ideologií a v první řadě obecná historie, jakožto věda zkoumající dějiny společnosti vcelku. Jedině společné úsilí všech těchto věd může přinést potřebný výsledek. Ten však mohou jistě i dějiny socialistického státu a práva podstatně ovlivnit.

Celou situaci ovšem velmi komplikuje dlouhotrvající stagnace společenských věd, zaviněná známými okolnostmi tzv. kultu osobnosti. Společenské vědy tuto stagnaci překonávají jen velmi pomalu. Nadto úkol, který se zde před ně staví, by byl i v „normálních“ podmínkách sám o sobě nesmírně obtížný. Uvědomme si, že dějiny socialistické společnosti mají být dovedeny až do současnosti a jen tato okolnost sama o sobě vše velmi komplikuje. Historici jen velmi neradi dovádějí dějiny až do poslední doby. Má to pochopitelně své důvody. R. Palme Dutt o tom praví: „Je nebezpečné zacházet se současnými dějinami. Jsou plny výbušnin. Mnohé podstatné informace zůstanou utajeny po dlouhé roky; než se vydají dokumenty a uveřejní paměti. Vášně a zaujatost mohou zamlžit objektivní úsudek. Každý, kdo se pokouší psát současné dějiny trvalejší hodnoty, než je běžný novinový článek, klade — jak se říká — katovi hlavu na špalek. Přesto jsou dějiny současnosti těmi nejdůležitějšími dějinami vůbec. Právě události naší doby je potřebné studovat a hodnotit nejen v běžném polemickém zpracování, ale ve snaze důkladně pochopit, jak k nim došlo a kam spějí. Každá nová generace, která vyrůstá bez předběžného poznání anebo bez vzpomínek na bezprostřední minulost, musí totiž mít k dispozici takovéto poznatky, aby pomocí nich pochopila úlohu, kterou ona sama může sehrát.“¹

I když zde R. P. Dutt nemluví výslovně o dějinách socialistické společnosti, myslí nepochybně i na ně a my právníci můžeme jeho slova vztahovat jistě i na dějiny socialistického státu a práva.

Výstižně je zde podtrženo, že poznatky současných dějin (státu a práva) jsou nezbytné zejména nastupující generaci, neproživší mnohé z těch událostí socialistických dějin, které formovaly dnešní skutečnost, a právě proto se v nich hůře orientující

¹ R. Palme Dutt: *Problémy současných dějin*, Bratislava 1964, str. 7.

(tím spíše, že v peripetiích vývoje socialismu se často zamotala hlava i části přímých pamětníků těchto událostí). Věda dějin socialistického státu a práva, která je povolána sehrát významnou roli při výchově nové generace právníků, si musí být toho všeho vědoma a snažit se proto pomocí správnému chápání složitého vývoje socialistické společnosti a socialistického státu a práva k dnešku.

Zdá se však, že těmto novým úkolům plně neodpovídá především dosavadní uspořádání historických disciplin na právnických fakultách. Proto se v poslední době uvažuje o některých změnách nynějšího stavu, zejména o spojení dějin sovětského státu a práva s dějinami státu a práva ostatních socialistických dějin v jednu učební disciplinu — dějiny socialistického státu a práva. Ve vědeckých a pedagogických kruzích se dnes tento projekt setkává prakticky s jednomyslnou podporou. Byl podán návrh, aby se na právnických fakultách tento obor přednášel v průběhu jednoho školního roku (nejlépe ve druhém ročníku). V prvním semestru tohoto školního roku by se vyučovaly dějiny socialistického státu a práva v SSSR (zhruba do r. 1945), v druhém semestru pak dějiny státu a práva všech socialistických zemí v období vzniku světové socialistické soustavy po r. 1945, a to za využití historické srovnávací metody. V souvislosti s těmito diskusemi vznikla celá řada problémů převážně organizačního charakteru, které se v současné době na právnických fakultách v Praze a Bratislavě všestranně posuzují. Otázky tohoto druhu tvoří však samostatnou problematiku a v tomto článku se jimi nehodlám zabývat.

Hlavní pozornost bych chtěl věnovat zejména *postavení dějin socialistického státu a práva v soustavě právních věd*. Dosavadní zkušenosti s dějinami státu a práva SSSR a ostatních socialistických zemí totiž jednoznačně ukazují na to, že hlavní překážkou konsolidace a dalšího rozvoje tohoto významného odvětví jsou disproporce a nejasnosti v otázce předmětu a metody, tj. v těch základních koncepčních otázkách, které určují místo každého odvětví v soustavě právních věd, a které si musí vyřešit každý obor, který chce být považován za disciplinu vědeckou.

O zmíněných nejasnostech svědčí např. i to, že dnes používané učební pomůcky (O. Průša a kolektiv: *Dějiny sovětského státu a práva*², J. Gronský: *Dějiny státu a práva lidově demokratických zemí I.*³, M. Doležal: *Dějiny státu a práva ČSSR*⁴), které jsou dosud vlastně jedinými více či méně komplexními formami zpracování dějin státu a práva socialistických zemí,⁵ se od sebe markantně liší v otázce předmětu a metody, tj. právě celým svým vědeckým pojetím.

Zatím co např. práce kolektivu vedeného O. Průšou podrobně rozebírá nejen vývoj sovětského státního aparátu, ale i vývoj sovětského práva (příčemž v každém období jsou dokonce zvláštní oddíly týkající se vývoje jednotlivých odvětví sovětského práva), učební pomůcka J. Gronského je zaměřena v podstatě na hlavní politické události a vývoj státního aparátu v jednotlivých zemích. Vývoj práva v ní

¹ Orbis, Praha 1963, str. 390.

² SPN, Praha 1962, str. 136.

³ SPN, Praha 1962, str. 157.

⁴ Je zde několik málo vědeckých monografií, které se však týkají jen dílčích temat (srv. např. J. Vysokaj: *Úloha sovětského státu a práva při kolektivizaci zemědělství*, NČSAV, Praha 1956; O. Průša: *Marxisticko-leninské učení — teoretický základ sovětské ústavy*, NČSAV, Praha 1959; K. Ondříš: *Soviety (1917—1921)*, NČSAV, Praha 1959 a jiné.

prakticky chybí. V tomto případě jde v podstatě jen o politické dějiny jednotlivých socialistických zemí.

Tyto nežádoucí rozpory jsou způsobeny zřejmě tím, že nebyla dosud důsledně řešena otázka předmětu uvedených disciplin jakožto odvětví právní vědy. J. Gronský ani M. Doležal se o to ve svých učebních pomůckách nepokusili, zatím co v podstatě správné vymezení předmětu dějin sovětského státu a práva podané O. Průšou („Předmětem dějin sovětského státu a práva je studium historického vývoje sovětského státu a práva i celé politické organizace sovětské společnosti v jednotlivých etapách v závislosti na historických podmínkách a úkolech v těchto vývojových etapách řešených“)⁶ vyvolává vzhledem ke své nutné obecnosti při praktické realizaci řadu problémů a nejasností a vyžaduje si proto dalšího vědeckého zpracování. Ukazuje se tudíž, že při konsolidaci a dalším rozvoji bádání o dějinách socialistického státu a práva je hlubší propracování jejich předmětu vědeckou otázkou číslo jedna.

Možno jen litovat, že při řešení otázky předmětu a metody dějin socialistického státu a práva není zatím možné plně se opřít o výsledky vědy obecných (světových) dějin státu a práva. Dějiny socialistického státu a práva by totiž měly být v jistém smyslu považovány za významnou součást obecných (světových) dějin státu a práva, s nimiž by měly být co nejtěsněji spojeny. Je jistě zcela oprávněná teze univ. prof. V. Vaněčka, přednesená na pedagogické konferenci právnické fakulty UK v září 1955 o tom, „že právní historie je v podstatě jen jedna jediná“.⁷ Při tom tato teze platí podle mého názoru nejen pro právní historii jakožto pedagogickou disciplinu, ale měla by se stát základem i při budování dějin státu a práva jakožto zvláštní discipliny vědecké. Znamená to, že řešení základních metodologických otázek by mělo být v podstatě společné jak pro obecné (světové) dějiny státu a práva, tak i pro dějiny socialistického státu a práva, které by tudíž měly v soustavě právních věd zaujímat zhruba stejné postavení (mám zde na mysli jejich poměr k ostatním právním vědám).

Zároveň je však nutno poukázat na to, že teze o jednotě dějin státu a práva se dosud v praxi nedokázala v širší míře uplatnit. Při prohlubování vědeckého bádání v oblasti dějin socialistického státu a práva se totiž ukazuje, že tato disciplina má určitý okruh svých specifických problémů, které plynou zřejmě z povahy historického vývoje novodobého státu a práva i ze specifických podmínek, za nichž právní historikové nové doby pracují.

Nejvýznamnější takovouto zvláštností dějin socialistického státu a práva je podle mého názoru skutečnost, že se v této disciplině výrazně projevuje *tendence k úzkému spojení a sblížení se současností právní vědy, tj. s pozitivně právními disciplinami*. Není zapotřebí zdůrazňovat, že se zde nemůže jednat o nějaké snad splývání. Nikdo totiž nepochybuje o tom, že ať tento proces sblížení dosáhne sebevětších rozměrů, vždy zůstane mezi dějinami novodobého státu a práva a pozitivně právními disciplinami zásadní rozdíl. Zatím co předmětem pozitivně právních disciplin je v podstatě právo v jeho statickém stavu a systému, právní historie umísťuje právo v čase a soustřeďuje se na prvek genetický, na právo v jeho vývoji a změně.

Jak je známo, došlo u nás k výraznějšímu odlišení právní historie od platného práva (dogmatiky) zhruba na přelomu 19. a 20. století. Souviselo to s kritikou tzv. historicko-právní školy a důsledným prosazováním specializace v právních vědách. Je nesporné, že tehdy šlo o progresivní etapu v rozvoji právní vědy. Zároveň si však musíme býti vědomi toho, že správné volání po specializaci mělo ve své době

⁶ Viz cit. učebnici, str. 7.

⁷ Srv. Právně-historické studie II, NČSAV, Praha 1956, str. 294.

své konkrétní historické příčiny a nepochybně má i své meze. Rozhodně by nemělo vést k nerespektování určitých souvislostí, které existují mezi jednotlivými vědami v rámci soustavy právních věd, a k jejich vzájemné izolaci.

Nesprávné chápání specializace a oddělenosti věd platného práva od právněhistorické vědy představuje pro obě tyto složky velké nebezpečí. U věd platného práva se nejčastěji projevuje ve ztrátě vývojového historického pohledu na platné právo a s tím související tendencí pouhého komentování nových právních norem. Jestliže se dokonce tyto normy mění takřka ze dne na den, jak tomu bývá zejména v obdobích revoluční přeměny společenského zřízení, podlamuje takovýto „komentátorský“ přístup ty nejelementárnější základy vědecké práce v těchto disciplínách a ty i po formální stránce zjevně ztrácejí svůj vědecký ráz.

Naopak v oblasti právní historie se takováto přehnaná specializace projevuje ve výrazném, někdy téměř až absolutním posunu k historii obecné, v postupné ztrátě kontaktu s právněteoretickou problematikou disciplin platného práva, v názorech, že právní historie nemá k současnému vývoji těchto disciplin v podstatě co říci a že tudíž její poznatky jsou pro právníky pouze záležitostí jejich všeobecného, kulturního rozhledu.

Nevylučuji, že v oblasti obecných (světových) dějin státu a práva má snad podobné stanovisko částečně své oprávnění. Pro dějiny socialistického státu a práva se mi však zdá nepřijatelné. Zde nám musí jít naopak o vytváření takových podmínek, za nichž by pozitivněprávní disciplíny mohly daleko více než dosud navazovat na výsledky a poznatky dějin socialistického státu a práva. Jde o vytvoření takového stavu, za něhož by poznatky dějin-socialistického státu a práva na jedné straně a principy vyplývající z platného práva na druhé straně byly neustále konfrontovány a z této konfrontace vyvozováno poučení do budoucna. Domnívám se, že by to mohlo vyjasnit situaci a usnadnit rozhodování v řadě diskutovaných otázek a přinést tak velký užitek jak právní vědě, tak i praxi, zejména zákonodárství.

Za příklad nám může sloužit příprava komplexní právní úpravy pozemkových vztahů v naší republice, na níž byly v roce 1966 započaty práce na základě usnesení právní komise ÚV KSČ a předsednictva Národního shromáždění. Ukazuje se, že pro práci příslušných komisí bude zcela nezbytný kritický vědecký rozbor celého historického vývoje pozemkoprávních vztahů v období budování socialismu v naší republice i v ostatních socialistických zemích. I z ostatních odvětví právní vědy bychom mohli zcela určitě uvést řadu podobných příkladů, z nichž by vyplynulo, jak naléhavé a potřebné je spojení socialistické právní historie s vědou platného práva.

Vyvstává nyní otázka, kde a jak se má toto spojení odehrát. Domnívám se, že realizovat toto spojení mají nejen dějiny socialistického státu a práva, ale že k němu má docházet i v rámci jednotlivých věd platného práva. V důsledku toho se ovšem do těchto věd dostane historizující prvek a předmětem vědy státního, správního, občanského, trestního, pozemkového a jiných odvětví práva se ve větší míře než dosud stane též zkoumání historického vývoje jednotlivých státoprávních institucí těchto odvětví, a to zkoumání sahající alespoň k počátkům vývoje socialistického státu a práva. Myslím, že jim tato skutečnost nemůže být na škodu, právě naopak. Bude na prospěch nejen dějinám socialistického státu a práva, které se bez historicky zaměřených hlubokých vědeckých studií jednotlivých disciplin platného práva nemohou dosti dobře obejít, ale též samotným těmito disciplínám, kterým pomůže vytvořit socialistickou historií prověřený systém trvalejších hodnot a principů, které by se jim staly měřítky současného stavu i dalšího vývoje, pomůže v boji s pozůstatky pozitivismu a schematismu.

Při tom není podle mého názoru nic nenormálního v tom, jestliže vedle vědy dějin

státu a práva existují historické části jednotlivých speciálních věd platného práva. Každá z těchto komponent musí mít ovšem svůj specifický přístup k historickému vývoji jednotlivých právních institucí, přičemž mezi dějinami státu a práva a jednotlivými speciálními právními odvětvími musí být v tomto ohledu provedena náležitá dělba práce. Řekl bych, že právě na tomto úseku, tj. v oblasti koordinace dějin státu a práva a jednotlivých speciálních právních disciplin, jsou stále ty největší nedostatky. Dějiny státu a práva a platné právo zůstávají dosud v oblasti vědy (i výuky) navzájem téměř zcela izolovány. Pokud by tato izolace měla i nadále existovat, není možno se divit, že bude pokračovat vzájemný boj obou složek, že i nadále budeme slyšet obvinění z přehistorizovanosti na straně jedné a pozitivistického schematismu na druhé straně.

Pokud jde o právní historii, můžeme dnes pozorovat nebezpečnou tendenci považovat ji jen za takovou disciplinu, která s vědou platného práva nemá a ani nemůže mít nic společného, za otázku nějakého všeobecného vzdělání právníků, za kulturní záležitost. To je ovšem základní omyl. Neexistuje platné právo, které by nebylo historické, které by v sobě neobsahovalo „prvky minulosti, základy přítomnosti a zárodky budoucnosti“. A i věda platného práva musí mít charakter tomu odpovídající, chce-li svůj předmět zkoumat nikoliv dogmaticky, nýbrž dialekticky, v procesu jeho vývoje. Jedině takovýto přístup může zajistit jejím tezím určitou trvalejší platnost, zejména v době, kdy právní řád se překotně vyvíjí.

Jasného řešení vyžaduje si též otázka vztahu dějin státu a práva k teorii státu a práva (resp. dějin socialistického státu a práva k teorii socialistického státu a práva), jakožto k právní vědě, jejímž předmětem jsou obecné zákonitosti vývoje státu a práva. Nepochybně i zde bude zapotřebí daleko užšího vzájemného spojení a navazování. Zdá se totiž, že dějiny státu a práva, tíhnoucí dosud převážnou měrou zejména k obecné historii, nevyužívají plně možností, které jim otevírá spojení s teorií státu a práva. Proto může být větší přiblížení se k teorii státu a práva pro dějiny státu a práva velmi prospěšné. To se týká i dějin socialistického státu a práva. Bude-li tento posun rozumně realizován, může je to postupně zbavovat škodlivé faktografie a bránit tak vzniku situací, v nichž „masa detailů brání skutečnému chápání historie“ (Hegel). Zároveň by užší sepětí s teorií státu a práva mohlo odstranit někdy více či méně nahodilý výběr témat právněhistorického výzkumu. Předmětem pozornosti by se tak mohly stát jevy skutečně podstatné, tj. ty, v nichž se projevuje podstata, zákonitost vývoje státu a práva.⁸

To jistě není myšleno tak, že by dějiny státu a práva měly splynout s teorií státu a práva. Postulát sblížení a vzájemné spolupráce těchto vědních odvětví neznamena ještě jejich ztotožnění.

Myslím, že vztah dějin státu a práva k teorii státu a práva je možno přirovnat ke vztahu obecné historie a historického materialismu. Předmětem historického materialismu jsou zákonitosti vývoje společnosti, zatímco předmětem obecné historie jsou konkrétní formy projevů těchto zákonů, konkrétní historická skutečnost.

Při tom historik-filosof se nemá zabývat jevy ojedinělými, ale jevy opakujícími se

⁸ „... „zákon“ a „podstata“ jsou pojmy stejného druhu (stejného řádu), či přesněji, stejného stupně, vyjadřující prohloubení lidského poznání jevů, světa etc.“ (V. I. Lenin, Filosofické sešity, Praha 1953, str. 122).

a typickými (Burekhardt). To si pochopitelně nelze vykládat tak, že by se obecná historie měla přeměnit v disciplínu, která by konkrétními příklady pouze ilustrovala apriorně zde existující zákony společenského vývoje. Historická věda, vyzbrojená poznatky historického materialismu, musí sama aktivně tyto zákonitosti pomáhat hledat. Jejím vlastním předmětem jsou při tom konkrétní jevy, v nichž se tyto zákonitosti projevují. Zákonitosti společenského vývoje se totiž v různých historických podmínkách a souvislostech projevují v různé konkrétní podobě. „Zákon zachycuje klidové — a proto je zákon, každý zákon úzký, neúplný, přibližný... Jev je bohatší než zákon.“⁹ A právě tento jev je předmětem obecné historie.

Analogické je to se vztahem dějin státu a práva a teorie státu a práva. Zatímco předmětem teorie jsou zákonitosti (podstata) státu a práva, dějiny státu a práva mají za svůj předmět tytéž zákonitosti (podstatu) státu a práva, ale v jejich konkrétním historickém projevu.

I zde by však nebylo správné omezit dějiny státu a práva na nějaké dokládání, ilustrování tezí teorie státu a práva. To by nebylo nic jiného, než antidiialektické přenesení sociologického schematismu do oblasti dějin státu a práva. Ten v historii přesvědčivě zkritizoval zejména Antonio Labriola: „... jde o skutečné dějiny, a ne o jejich kostru. Jde o skutečný výklad a ne o abstrakci; jde o popis a výklad celku, ne o pouhé rozložení v části a o rozbor.“¹⁰

V této souvislosti se též často hovoří o nevyhnutelnosti idiografické metody v historické vědě. Idiografismus (v pojetí Windelbandově a Rickertově) pomíjí znaky určitým historickým jevům společné, pomíjí onu „kostru“, a soustřeďuje se pouze na mnohotvárnost a jedinečnost historických jevů. Je nesporné, že takovýto způsob vědeckého myšlení a poznávání je nutným prvním stupněm jakéhokoliv poznávání v oblasti historie (včetně historie právní) a musí mít prioritu. Není však plně postačující a proto je třeba doplnit jej metodou nomotetickou. Nashromáždění poznatků o jedinečných historických jevech volá totiž po syntéze, zobecnění, poznávání toho, co je podstatné a společné, tj. oné „kostry“, která, má-li být vědecké poznání úplné, nemůže být opomenuta a měla by být postupně odhalována. A právní historii ji pomáhá rozeznávat zejména teorie státu a práva, pro niž je tato kostra (tj. podstata státu a práva) vlastním předmětem.

Dějiny socialistického státu a práva mají pak za svůj předmět specifické historické projevy zákonitostí (podstaty) socialistického státu a práva, tj. státu a práva nového typu. Tak např. v teorii státu a práva se mluví o tom, že jedním ze základních zákonů vývoje státu v socialistické revoluci je nutnost rozbití starého státního aparátu a vytvoření nového (na podstatně jiných základech). Tento obecný zákon se v historických podmínkách socialistické revoluce v jednotlivých socialistických zemích uplatňoval v nejrůznějších konkrétních formách a v rozdílném tempu, což je právě předmětem poznání ze strany dějin socialistického státu a práva. Na základě podrobného zkoumání konkrétních projevů uvedeného zákona může právní historik dospět např. k závěru, že nejrychleji a nejdůsledněji proběhl tento proces v Jugoslávii, kde v podstatě splynul již s etapou národně osvobozenického boje a již v jejím průběhu byl proveden v celé soustavě státního aparátu, od nejvyšších až po místní orgány. Naopak v zemích, v nichž národně osvobozenický boj nedoznal tak širokého rozmachu (jedná se zejména o Maďarsko, event. Rumunsko), proběhla revoluční přestavba státního aparátu až v průběhu ostrého třídního boje v době po osvobození a o každý článek státního aparátu bylo třeba urputně bojovat (nejdříve se např. netýkala místních orgánů apod.).

⁹ *Tamtéž*, str. 122—123 (konspekty z Hegela).

¹⁰ A. Labriola: *Essaje o materialistickém pojetí dějin*, SNPL, Praha 1961, str. 162.

Tento poznatek, tj. zjištění, že čím je rozsáhlejší národně osvobozenecký boj, tím rychleji a důsledněji probíhá přestavba státního aparátu na nových základech, představuje pak v soustavě poznatků dějin socialistického státu a práva specifickou historickou zákonitost vývoje státního aparátu v evropských lidově demokratických zemích. Dějiny socialistického státu a práva přidávají tak k obecné teorii socialistického státu cosi nového a tím naše obecné poznání obohacují a konkretizují. Vedle obecného zákona o nutnosti rozbití starého státního aparátu v socialistické revoluci odhalují specifickou historickou zákonitost, tj. závislost tohoto procesu na národně osvobozenecském boji. Tento jejich poznatek je ovšem možno považovat za zákonitost jen v konkrétních historických souvislostech, z nichž byl extrahován. To znamená, že např. v našem případě platí uvedená zákonitost jen pro čtyřicátá léta, tj. pro dobu vzniku lidových demokracií v Evropě.

Odhalování specifických historických zákonitostí podobného druhu (na základě detailního studia konkrétních zvláštností historického vývoje socialistického státu a práva) je nejpřednějším úkolem dějin socialistického státu a práva jakožto disciplíny, jejíž vědecký charakter se právě tímto způsobem nejvíce prohlubuje. Musíme však tyto specifické historické zákonitosti vždy odlišovat od zákonů, které platí obecně, a které tudíž tvoří jinou soustavu poznatků — soustavu poznatků teorie státu a práva.

Jak vyplývá z pokusu o definici předmětu dějin státu a práva, tak i z použitého příkladu, zůstávají předmětem dějin státu a práva též příslušné konkrétní historické souvislosti, za nichž vývoj státu a práva probíhá a které jej ovlivňují. Tyto konkrétní historické souvislosti jsou nejrůznějšího druhu. Může jít o politické, ekonomické, ideologické a jiné souvislosti a podmínky, které je vždy nutno při hodnocení jejich vlivu na vývoj státu a práva řadit podle jejich významu do určité hierarchie.

Není zde bohužel možno rozebírat obecné zásady této činnosti. Jestliže však vezmeme v úvahu jen aktuální potřeby dějin socialistického státu a práva, zdá se, že daleko větší pozornost než dosud by měla být věnována *vlivu politických a právních ideologií na konkrétní vývoj socialistického státu a práva*. Tak např. v dějinách sovětského trestního práva, v nichž je jinak jistě správně velká pozornost věnována politickým souvislostem a příčinám tohoto vývoje,¹¹ zůstává nedostatečně zpracována úloha, jakou při vypracování celkové koncepce trestněprávních norem po Říjnové revoluci (až do třicátých let) sehrál tzv. sociologický směr ve vědě sovětského trestního práva (Kozlovskij a jiní). Při tom bez vyjasnění vlivu této školy na sovětské trestní právo těchto let není možno hlouběji pochopit mnohá tehdejší trestněprávní opatření (např. nahrazení systému trestů soustavou tzv. opatření sociální ochrany).

Zřejmě bude také třeba daleko hlouběji než dosud prozkoumat vliv teoretických nauk Stučky, Pašukanise, Gojchbarga a jiných významných představitelů „leninského“ období sovětské právní vědy na jednotlivá opatření v oblasti sovětské státoprávní výstavby, např. na sovětskou právní úpravu vlastnictví apod. Zdá se, že vývoj těchto politických a právních ideologií není vhodné zkoumat odděleně, ale

¹¹ Srv. cit. učebnici Dějiny sovětského státu a práva, str. 58—60, 99—101, 162—165, 244—248 aj. nebo učebnici Československé trestní právo I., Praha 1959, str. 65—94 (část o vývoji sovětského trestního práva).

právě naopak v úzké souvislosti s vlastním historickým vývojem socialistického státu a práva.¹²

•

V tomto článku nadhodil jsem několik podle mého názoru významných a aktuálních otázek, jejichž důsledné řešení by mohlo prohloubit vědecký charakter disciplíny dějin socialistického státu a práva. Domnívám se, že v současných podmínkách je správné směřovat k tomuto cíli zejména upevňováním vzájemných kontaktů s ostatními disciplinami v jednotné soustavě právních věd.

Vycházím ovšem z předpokladu, že mezi jednotlivými právními disciplinami, mezi které řadím i dějiny socialistického státu a práva, bude provedena náležitá dělba práce prostřednictvím jasného vymezení předmětu a metody jednotlivých disciplin. Tato „specializace“ má ovšem své meze. Nebylo by správné, kdyby opomíjela příslušné vazby mezi jednotlivými částmi soustavy právních věd a ty byly tímto způsobem dováděny až do vzájemné izolace.

V článku jsem se pokusil o hrubé vymezení předmětu a částečně i metody dějin socialistického státu a práva. Těchto otázek, které si vyžadují neodkladného řešení, jsem se ovšem vzhledem k omezenému rozsahu mohl v článku jen dotknout. Pokud dospívám k určitým závěrům, nečiním si proto nárok na jediné, absolutně správné a vyčerpávající řešení. Tyto složité problémy, s nimiž se musí vyrovnat každý z historiků socialistického státu a práva, by měly být co nejdříve podrobeny široké veřejné diskusi. Jedním z cílů článku je tuto diskusi vyvolat.

¹² Nabízí se otázka, zda by nebylo vhodné podobným způsobem hlouběji spojit i vývoj starších politických a právních ideologií s dějinami státu a práva v období před socialistickou revolucí. Mám např. na mysli zkoumání obsahu prvních buržoazních ústav s učením o přirozeném právu a pod.